

Концептуальна модель поняттєвої сфери ПОДРОЖ у реконструкції концепту ЄВРОПА

Термін *модель* бере початок від латинського слова *modulus* (міра, зразок, норма) і пов'язаний зі словом *modus* (спосіб, образ). Модель виступає в ролі посередника між дослідником та об'єктом, який його цікавить. У науці під моделлю розуміють аналог оригіналу. Відповідно, моделювання – це метод дослідження, заснований на побудові та вивченні моделей дійсних об'єктів дослідження [14, с. 450]. Важливо мати на увазі, що жодна модель не відтворює об'єкт повністю. Модель завжди простіша за об'єкт.

Метод моделювання дозволяє підійти до пояснення об'єкта дослідження і розкриття його сутності. За допомогою цього методу можна схарактеризувати концепт, описати його, дати перелік ознак та концептуальних шарів. Кожна когнітивна модель має специфічну символічну структуру, яка є структурою будівельних блоків, якщо її елементи взаємозалежні, а значення цілого є функція значення його складових [7, с. 175].

Концепт ЄВРОПА багатокомпонентний. Він складається із сукупності різноманітних елементів – концептів-мінімумів, що моделюють концепт-максимум, взаємодіють поміж собою, взаємозумовлюють один одного [10, с. 268]. За мету ми поставили розкриття змісту концепту ЄВРОПА, ідучи трьома етапами. До першого етапу входить характеристика та систематизація за мотивацією основних понять, концептів-мінімумів, які моделюють основний концепт-максимум – ЄВРОПА. До другого етапу відносимо моделювання за допомогою когнітивних моделей – концептуальної метафори з відповідною побудовою метафоричних моделей, а також представлення концепту ЄВРОПА за допомогою образ-схеми КОНТЕЙНЕР та ЗВ'ЯЗОК. Щоб опис змісту досліджуваного концепту був довершеним, ми показуємо зв'язок концепту ЄВРОПА з ідеологією євроінтеграційного дискурсу. Саме в такому ключі концепт ЄВРОПА не досліджувався.

При мовному моделюванні зміст концепту може видозмінюватись залежно від конкретних обставин, сприйнятливості носіїв тієї чи іншої мови до змін [9, с. 183]. Тому, у цьому дослідженні, ми спробуємо врахувати ці аспекти.

Концептом може бути й окремий смисл, і ціла концептуальна структура, яка включає інші концепти [1, с. 36]. Традиційні одиниці когнітивістики (фрейм, сценарій, скрипт і т. п.), маючи більш чітку, ніж концепт, структуру, можуть використовуватися дослідниками для моделювання концепту [6, с. 77].

Поняття “фрейм” використовував Ч.Філмор [11, с. 78] у своїй лінгвістичній концепції фреймової семантики. Спочатку він укладав у

поняття “фрейм” суто лінгвістичний зміст, розуміючи його як систему вибору мовних засобів – слів, граматичних правил і мовних категорій, які можуть асоціюватися з прототиповими сценами, тобто типовими ситуаціями. Пізніше Ч.Філлмор надає фрейму лише когнітивне трактування: *фрейми* – особливі уніфіковані конструкції знання, або зв’язані схематизації досвіду [12, с. 54].

В основі теорії фреймової моделі лежить положення про сприйняття дійсності через зіставлення наявних у пам’яті фреймів, кожний із яких пов’язаний із конкретним концептуальним об’єктом пам’яті та інформацією, що отримується зі світу дійсності [8, с. 37; 16, с. 244-245].

Фреймом є структура даних, що становить собою асоціативний набір обов’язкових та факультативних компонентів – мережі смислових вузлів (*слотів*) та терміналів, що проектується дискурсивним мисленням [8, с. 6-9].

Поряд із терміном *фрейм* уживаються також терміни *сценарій* / *скрипт* [12, с. 62; 13, с. 46]. Більш поширеним є *сценарій*. Сценарієм називається формалізований опис стандартної послідовності взаємозалежних фактів, що визначають типову ситуацію предметної області. Це можуть бути описи послідовності дій або процедур, що включають засоби досягнення цілей діючих осіб сценарію (наприклад, обід у ресторані, відрядження, політ літака, вступ до виші).

Залучення методів концептуального аналізу дозволяє представляти досліджуваний концепт у вигляді певної фреймової моделі, специфічним чином організованої концептуальної схеми (узагальнення декількох фреймів) [5, с. 54; 15, с. 24] як засобу представлення операційної інформації.

У ряді робіт С.А.Жаботинської [2; 3; 4], присвячених аналізу значень одиниць, що відносяться до різних рівней мови, для побудови концептуальних структур використовуються п’ять базових фреймів із відповідними модифікаціями. До цих типів фреймів дослідниця відносить предметний фрейм, таксономічний фрейм, посесивний фрейм, акціональний фрейм та компаративний фрейм. Дослідниця пояснює причину назви фреймів “базовими”, оскільки вони демонструють найбільш узагальнені принципи категоризації та організації вербалізованої інформації [5, с. 55]. Ці фрейми допомагають розкрити інформацію онтологічного плану про ПРЕДМЕТИ світу, у якому існує людина. Категоріальний концепт ПРЕДМЕТ є автономним ментальним простором, який має свою внутрішню структуру. Декілька взаємопов’язаних предметів утворюють міжпросторову структуру. Таким чином, понятійна категорія предмету є центральною ланкою схемної концептуальної сітки.

У нашому дослідженні, слідом за С.А.Жаботинською [4, с. 154], буде представлена когнітивна динаміка розгортання концепту ЄВРОПА в межах загальної схеми предметного фрейму, який складатиметься з таких слотів.

Фрейм цього типу представляє собою систему пропозицій, де до одного й того ж логічного суб’єкту ДЕЩО приєднуються декілька логічних предикатів, що характеризують суб’єкт за кількісними, якісними, сутнісними, локативними та темпоральними параметрами [5, с. 55].

Дослідниця дає пояснення таким уявленням у наборі пропозицій, де між предметом та його якостями встановлюється зв'язок *є / існує*: ДЕЩО *є* СТИЛЬКИ (кількість); ДЕЩО *є* ТАКЕ (якість); ДЕЩО *існує* ТАК (спосіб буття); ДЕЩО *є / існує* ТАМ (місце буття); ДЕЩО *є / існує* ТОДІ (час буття) [3, с. 118]. Якості предмету можуть отримати оцінку ТАК(приблизно – точно; норма – більше – менше; істино – ложно; нейтрально – добре – погано).

Нами обрано саме цю схему базового фрейму, оскільки решта фреймів представляє зв'язки декількох предметів, інформація про які може бути розгорнута у предметний фрейм.

Проведений аналіз євроінтеграційного політичного дискурсу дозволив розкрити семантичні ознаки концепту ЄВРОПА, пов'язані з концептуальною сферою ПОДОРОЖ.

У цій фреймовій моделі центральний слот ДЕЩО розкриває суб'єкт дії, що існує в просторі та ТАК (спосіб буття) – переміщується. Слот ТАК (оцінка) спрямований на пояснення способу пересування, а також на оцінку цієї дії. Слот ТАКЕ дає характеристики засобу пересування, а слот ТАМ розкриває особливості простору руху. Про час, коли відбувається дія, ми дізнаємося зі слоту ТОДІ.

Концептуальна модель поняттєвої сфери ПОДОРОЖ слот ДЕЩО розкриває суб'єкта дії, яким є ЄВРОПА, ЄС, Нова ЄВРОПА, Стара ЄВРОПА, європейські регіони, більша частина Європи, перші десять країн кандидатів до вступу до ЄС, провідні країни тощо (*Europe, EU, New Europe, Old Europe, European regions, leading countries, most of Europe, first ten candidate countries*). Отже, наповнення слоту ДЕЩО дає уявлення про зміст концепту ЄВРОПА, який знаходиться в русі – про це свідчать вербальні складові слоту ТАК (спосіб буття): об'єкт рухається, їде тощо (*moving, take a lead, drive*). Цей об'єкт рухається в певному просторі – слот ТАМ: тропа, нова тропа, об'єднуюча тропа, шлях, дорога, кам'яниста дорога тощо (*path, new path, promised tightrope path, at a crossroads, rocky road, Turkey's road, way*).

Рух здійснюється за допомогою певних засобів пересування, які визначають характер руху – слот ТАКЕ: найповільніший корабель у конвої, човен, автомобіль, локомотив тощо (*boat, slowest ship in the convoy, car, locomotive*).

Окрім того, слот ТАК розкриває особливості руху суб'єктів у досліджуваному дискурсі: ці суб'єкти то роблять великі, значні кроки, то спотикаються, або наздоганяють, і біжать, наприклад: *make further headway, pacing, take significant and huge steps, first step, run by Europe, moving beyond, a leap in the dark*. Це ще раз свідчить про те, що ще не має узгодженості між суб'єктами євроінтеграційної політики в тому, яким чином вони досягнуть остаточної мети – пункту їхнього призначення.

Метафорична ПОДОРОЖ суб'єктів, які представляють концепт ЄВРОПА відбувається у теперішній момент – слот ТОДІ. Це доводить динамічний характер досліджуваного концепту.

Література

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. – Тамбов: Изд-во Тамбовск. гос. ун-т имени Г.Р.Державина, 2000. – 123 с.
2. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Вип. 11. – Черкаси, 1999. – С. 12-25.
3. Жаботинская С.А. Ономаσιологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики // С любовью к языку: Сб. науч. тр. Посвящается Е.С.Кубряковой. – Москва-Воронеж: ИЯ РАН, Воронежск. гос. ун-т, 2002. – С. 115-123.
4. Жаботинская С.А. Теория номинации: когнитивный ракурс // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – Вып. 478. – М.: Московск. гос. лингв. ун-т, 2003. – С. 145-164.
5. Жаботинская С.А. Лексическое значение: Принципы построения концептуальной сети // Złovo z perspektywy językoznawcy i tłumacza. – Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. – Том II. – Р. 53-62.
6. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. тр. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 75-80 // <http://www.vspu.ru/~axiology/ggs/ggsart1.htm> – 2008.
7. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование // Язык и интеллект / Пер. с англ. и нем. – М.: Прогресс, 1995. – С. 143-184.
8. Минский М. Фреймы для представления знаний / Пер. с англ. О.Н.Гринбаума. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.
9. Полюжин М.М., Венжинович Н.Ф. Концепт як базова когнітивна сутність // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2001. – №5. – С. 182-184.
10. Прихода Я.І. Європа як концепт // <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=268> – 2008.
11. Филлмор Ч.Д. Основные проблемы лексической семантики // Новое в зарубежной лингвистике / Пер. с англ. О.В.Звегинцевой. – Вып. 12. – М.: Радуга, 1983. – С. 74-122.
12. Филлмор Ч.Д. Фреймы и семантика их понимания // Новое в зарубежной лингвистике / Пер. с англ. А.Н.Баранова. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – С. 52-92.
13. Чейф У.Л. Память и вербализация прошлого опыта // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 12. – М.: Радуга, 1983. – С. 35-73.
14. Шабров О.Ф. Моделирование политической реальности // Політологія. – М.: РАГС, 2002. – С. 448-461 // <http://shabrov.info/Statji/mod.htm> – 2008.
15. Шингарева Е.В., Гончаренко В.В. Фреймы для распознавания смысла текста. – Кишинев: Штиинца, 1984. – 198 с.
16. Minsky M. The Society of Mind. – N.Y.: Simon and Schuster, 1986. – 339 p.